

Katarzyna Bulewicz

PORADNIA PSYCHOLOGICZNO-PEDAGOGICZNA, JEJ FUNKCJE ZAŁOŻONE I RZECZYWISTE

Pomoc psychologiczno-pedagogiczna w Polsce ma długoletnią tradycję. Pierwsze instytucje poradnicze działały już na początku XX wieku, a ich intensywny rozwój nastąpił w dwudziestoleciu międzywojennym. Początek istnienia obecnie działających poradni datuje się na rok 1964, kiedy powstały poradnie wychowawczo-zawodowe z połączenia poradni psychologiczno-zawodowych resortu oświaty i społeczno-wychowawczych Towarzystwa Przyjaciół Dzieci. W roku 1993 otrzymały nazwę poradni psychologiczno-pedagogicznych i jako takie działają do dziś.

Pomoc psychologiczno-pedagogiczna zakłada wykorzystanie interdyscyplinarnej wiedzy dotyczącej człowieka, a więc psychologicznej, pedagogicznej, a także lingwistycznej, logopedycznej, medycznej, prawnej i socjologicznej. Wiedza ta służy wszechstronnemu rozpoznaniu sytuacji problemowej i udzieleniu adekwatnej pomocy¹.

W ciągu ostatnich lat organizacja pomocy psychologiczno-pedagogicznej podlega zmianom, które dotyczą przejścia od pomocy szkole w kłopotach z uczniem do wspierania dziecka i jego rodziny. Jeszcze do niedawna dziecko do poradni kierowała szkoła. Obecnie coraz więcej osób trafia do poradni bez skierowania, czując potrzebę kontaktu z psychologiem, pedagogiem lub logopedą i oczekuje profesjonalnej pomocy w rozwiązaniu problemów osobistych oraz rodzinnych. Zgłaszane problemy powoli przestają oscylować wokół problemów szkolnych. Rodzice oczekują wsparcia, obserwując niepokojące symptomy w rozwoju psychofizycznym swojego dziecka, liczą również na to, że będzie ono miało możliwość uczestniczenia w zajęciach organizowanych na terenie poradni. Zwiększona motywacja do korzystania z usług poradni stwarza lepsze warunki współdziałania z rodziną, pogłębia współpracę poradni i szkoły na rzecz konkretnego dziecka. W zakresie problemów szkolnych znaczącą pozycję zajmuje szeroko rozumiana dysleksja, której diagnozowanie jest zadaniem psychologów i pedagogów pracujących w poradni. Opinia o dysleksji, dysgrafii bądź dysortografii jest w dzisiejszej

¹ *Ministerstwo Edukacji Narodowej o pomocy psychologiczno-pedagogicznej*, Warszawa 2001 [Biblioteczka Reformy].

szkole bardzo pożądanym przez uczniów dokumentem, który zdecydowanie ułatwia przebrnięcie przez sprawiające trudności przedmioty.

Od sześciu lat pracuję jako logopeda w jednej z łódzkich poradni i uczestniczę w dyskusjach na temat kierunku rozwoju poradnictwa psychologiczno-pedagogicznego oraz jego miejsca w systemie oświaty. Mają na to wpływ niepokojące sygnały dochodzące z innych miast oraz lokalnego szczebla władz administracyjnych. Dotyczą one redukcji etatów lub wręcz likwidacji placówek tego typu. Praktyka pokazuje jednak, że zapotrzebowanie na pomoc psychologiczno-pedagogiczną jest ogromne, a świadczą o tym bardzo odległe terminy wizyt proponowane osobom zgłaszającym się oraz dane statystyczne przedstawione poniżej.

W ciągu ostatnich lat liczba poradni w Polsce zmniejszyła się. W roku szkolnym 1999/2000² działało 590 publicznych poradni psychologiczno-pedagogicznych, natomiast w roku szkolnym 2002/2003³ było ich już 575, w tym 31 poradni specjalistycznych (w dwunastu województwach). W województwie łódzkim działało 37 poradni psychologiczno-pedagogicznych, w tym trzy specjalistyczne. W całej Polsce zatrudnionych było łącznie 7073 pracowników pedagogicznych, z czego prawie połowę stanowią psychologowie.

Dokładne dane dotyczące sieci poradni psychologiczno-pedagogicznych w Polsce przedstawia mapka (w nawiasach podano liczbę poradni/liczbę poradni specjalistycznych).

Na podkreślenie zasługuje fakt, iż mimo mniejszej liczby placówek więcej osób skorzystało z pomocy. Pracownicy poradni udzielili pomocy ponad 1,300 tys. dzieci i młodzieży, co stanowi 13% całej populacji. Z pomocy skorzystało również ponad 350 tys. osób dorosłych (nauczyciele, wychowawcy, rodzice i inni), a ponad 10 tys. rodzin uczestniczyło w terapii. Pracownicy poradni przeprowadzili ponad 18 tys. prelekcji i wykładów dla nauczycieli, rodziców, wychowawców placówek opiekuńczo-wychowawczych i resocjalizacyjnych oraz innych osób. Dla porównania w roku szkolnym 1999/2000⁴ z pomocy w poradni skorzystało prawie 909 tys. osób, co stanowiło niecałe 8% populacji.

² *Tamże.*

³ Źródło: strona internetowa Centrum Metodycznego Pomocy Psychologiczno-Pedagogicznej w Warszawie.

⁴ *Ministerstwo Edukacji...*

Rys. 1. Sieć poradni psychologiczno-pedagogicznych w Polsce

Źródło: strona internetowa Centrum Metodycznego Pomocy Psychologiczno-Pedagogicznej w Warszawie.

W Łodzi istnieje sześć rejonowych poradni psychologiczno-pedagogicznych oraz trzy poradnie specjalistyczne: Poradnia dla Młodzieży, Specjalistyczna Poradnia Wspierania Rozwoju i Terapii, Specjalistyczna Poradnia Psychologiczno-Pedagogiczna Doradztwa Zawodowego i dla Dzieci z Wadami Rozwojowymi. W łódzkich poradniach zatrudnionych jest 196 pracowników pedagogicznych, w tym: 122 psychologów, 52 pedagogów i 19 logopedów. W roku szkolnym 2002/2003⁵ z pomocy w poradniach skorzystało prawie 19 tys. dzieci i młodzieży, co stanowi około 14% łódzkiej populacji. Ponadto pracownicy poradni przeprowadzili 290 prelekcji i wykładów dla nauczycieli i rodziców, a 354 rodziny uczestniczyły w terapii.

Poradnia Psychologiczno-Pedagogiczna nr 6 w Łodzi, obejmująca opieką dzieci i młodzież z dzielnicy Łódź-Górna zatrudnia 31 pracowników pedago-

⁵ Dane zebrane wśród dyrektorów łódzkich poradni oraz na Wydziale Edukacji Urzędu Miasta Łodzi.

gicznych: siedemnastu psychologów, jedenastu pedagogów (w tym pięciu nauczycieli terapii pedagogicznej), trzech logopedów oraz lekarza-specjalistę psychiatrii dziecięcej.

W roku szkolnym 2002/2003 pracownicy poradni udzielili pomocy ponad 2300 dzieciom i młodzieży. Pomoc ta polegała głównie na dokonywaniu diagnozy psychologicznej i pedagogicznej oraz prowadzeniu terapii pedagogicznej i logopedycznej. Oprócz tego na terenie szkół były prowadzone zajęcia z klasami, dotyczące radzenia sobie z emocjami oraz sytuacjami stresowymi, rozwiązywania konfliktów, integracji, asertywności, samoakceptacji oraz świadomego wyboru kierunku kształcenia. Prowadzono także warsztaty i prelekcje dla nauczycieli i rodziców, dotyczące dysleksji, agresji, nadpobudliwości psychoruchowej, dojrzałości szkolnej oraz rozwoju mowy dziecka. Na terenie poradni odbywały się również zajęcia grupowe dla dzieci, dotyczące alternatywnych sposobów uczenia się oraz podnoszenia samooceny. Działała też grupa wsparcia – szkoła dla rodziców.

Dość szerokie spektrum działalności poradni skłoniło mnie do przeanalizowania jej funkcji. Poradnie psychologiczno-pedagogiczne realizują zadania określone w Rozporządzeniu Ministra Edukacji Narodowej i Sportu⁶, pełniąc określone funkcje z a łoż o n e, którym można przyporządkować formy świadczonej pomocy. Oto ich krótka charakterystyka.

Formy pomocy realizowane w zakresie funkcji diagnostycznej, to diagnoza psychologiczna, pedagogiczna i logopedyczna oraz wynikające z nich działania postdiagnostyczne, czyli orzecznictwo do indywidualnego nauczania, kształcenia i wychowania specjalnego, zajęć rewalidacyjno-wychowawczych dla dzieci z upośledzeniem umysłowym w stopniu głębokim oraz opiniowanie w sprawach przyspieszenia lub odroczenia obowiązku szkolnego, pozostawienia ucznia klas I-III szkoły podstawowej na drugi rok w tej samej klasie, dostosowania wymagań edukacyjnych do indywidualnych potrzeb ucznia, kwalifikowania do klas terapeutycznych, udzielenia zezwolenia na indywidualny program lub tok nauki, zwolnienia ucznia z wadą słuchu z nauki drugiego języka obcego, przyjęcia ucznia gimnazjum do oddziału przysposabiającego do pracy. F u n k c j a t e r a p e u t y c z n a jest realizowana poprzez prowadzenie terapii korekcyjno-kompensacyjnej, logopedycznej oraz psychoterapii. F u n k c j a p r o f i l a k t y c z n a z kolei wiąże się z psychoedukacją, prelekcjami, wykładami i zajęciami warsztatowymi. W zakresie funkcji doradczej natomiast prowadzone jest doradztwo wychowawcze i doradztwo zawodowe.

Tyle wynika z rozporządzenia ministerialnego, ja natomiast chciałabym przedstawić teraz f u n k c j e r z e c z y w i s t e poradni psychologiczno-

⁶ DzU 2003, nr 5, poz. 46.

pedagogicznej, opracowane na podstawie własnego doświadczenia i obserwacji działalności poradni, w której pracuję. W znacznej mierze pokrywają się one z już wymienionymi, dlatego nie zamieszczam już tych form świadczonej pomocy. Są jednak uwzględnione istotne, moim zdaniem, funkcje, które nie znalazły się w cytowanym wcześniej rozporządzeniu.

I tak, w zakresie funkcji diagnostycznej są realizowane trzy rodzaje wymienionych diagnoz, czyli diagnoza psychologiczna, pedagogiczna i logopedyczna. W działaniach postdiagnostycznych nie prowadzi się jednak orzecznictwa do zajęć rewalidacyjno-wychowawczych dla dzieci z upośledzeniem umysłowym w stopniu głębokim oraz opiniowania w sprawie zwolnienia ucznia z wadą słuchu z nauki drugiego języka obcego, gdyż zadania te realizują poradnie specjalistyczne.

Diagnoza dokonywana w poradni dotyczy głównie dzieci mających trudności szkolne. Wśród nich coraz liczniejszą grupę stanowią dzieci ze specyficznymi trudnościami w uczeniu się – dysleksją, dysgrafią, dysortografią, dyskalkulią. Określenie *specyficzne* wskazuje na szczególny charakter trudności i pozwala je odróżnić od powszechnie znanych, wynikających z obniżonej sprawności intelektualnej bądź braków środowiska rodzinnego oraz szkolnego. Trudności dziecka dyslektycznego występują pomimo normy intelektualnej, posiadanej wiedzy oraz motywacji do nauki. Z przeprowadzonych badań⁷ wynika, że dzieci ze specyficznymi trudnościami w nauce o różnym stopniu nasilenia zaburzeń stanowią 15% populacji. Dlatego zaliczono je do grupy uczniów ze specjalnymi potrzebami edukacyjnymi, wymagającymi w procesie uczenia się szczególnych warunków, odpowiadających zarówno ich indywidualnym możliwościom, jak i potrzebom. Są nimi specjalistyczne metody nauczania i opieka odpowiednio przygotowanego nauczyciela, zróżnicowane tempo pracy oraz dostosowanie wymagań do możliwości i potrzeb ucznia. Jest to możliwe w wypadku uzyskania przez ucznia opinii z poradni. Zapotrzebowanie na taką opinię wśród uczniów i rodziców jest ogromne, ponieważ zdecydowanie ułatwia ono karierę szkolną.

Diagnoza psychologiczna i pedagogiczna dokonywane na terenie poradni, natomiast w zakresie diagnozy logopedycznej można wyróżnić szczególny jej rodzaj, czyli tzw. badania przesiewowe, które odbywają się na terenie przedszkoli. Pozwala to na wczesne wykrycie wad mowy oraz umożliwia wczesną interwencję terapeutyczną.

Funkcja terapeutyczna i realizowane w jej zakresie rodzaje terapii w pełni pokrywają się z wymienionymi wcześniej. Pragnę jednak zwrócić uwagę, że podejmowane działania nie zaspokajają potrzeb w tym zakresie. Mimo często odległych terminów badań psychologicznych lub

⁷ Ministerstwo Edukacji...

pedagogicznych, w zasadzie nie zdarza się, żeby ktoś nie został przyjęty, natomiast na zajęciach terapii korekcyjno-kompensacyjnej, która wynika niejako ze wspomnianych badań, bardzo wiele dzieci nie znajduje miejsca. Podobnie przedstawia się sytuacja w terapii logopedycznej. Wielu logopedów przyjmuje wszystkich zgłaszających się pacjentów kosztem częstotliwości wizyt, co oczywiście wpływa na efekty prowadzonej terapii. Psychoterapia zaś odsuwa się na dalszy plan z powodu dużego obciążenia psychologów diagnozującą w kierunku wspomnianej już dysleksji.

Jeśli zaś chodzi o funkcję profilaktyczną, jej realizacja zostaje poszerzona o wspomniane już logopedyczne badania przesiewowe, dzięki którym odpowiednio wcześniej można zasugerować rodzicom terapię oraz zapobiec niepowodzeniom szkolnym wynikającym z wad mowy, które dotyczą głównie problemów z poprawnym pisaniem.

Funkcja doradcza i prowadzone w jej zakresie doradztwo wychowawcze realizowane są zarówno na terenie poradni, jak i w przedszkolach oraz szkołach. Pracownicy poradni pełnią bowiem dyżury w placówkach, aby przybliżyć rodzicom i nauczycielom odpowiednią pomoc. Przygotowanie uczniów do wyboru drogi zawodowej może mieć charakter pracy z grupą lub rozwiązywania problemów indywidualnych. Adresatami grupowego poradnictwa są przede wszystkim uczniowie klas kończących poszczególne etapy edukacji. Pracownicy poradni organizują dla tych uczniów lekcje zawodoznawcze, pogadanki i warsztaty, których celem jest stymulowanie aktywności i kreatywności, poznawanie siebie i własnych możliwości psychofizycznych. Odbywają się również spotkania informacyjne dla rodziców.

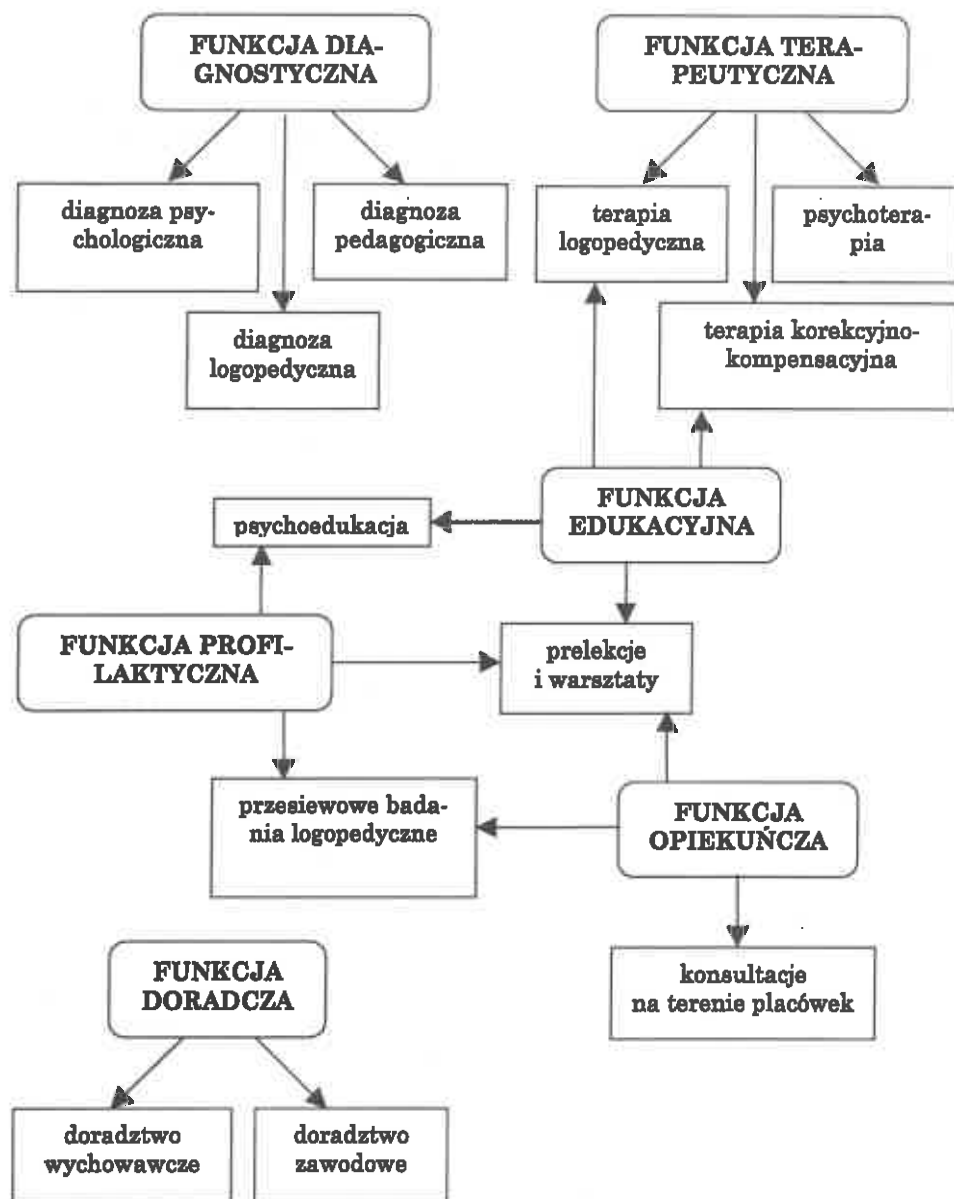
Wyróżnić można również funkcję opiekuńczą, która wynika ze sprawowania opieki psychologiczno-pedagogicznej nad konkretnymi placówkami przez pracowników poradni, co wiąże się z kontaktem dziecka podczas pierwszej wizyty w poradni ze sprawującym opiekę nad placówką psychologiem lub pedagogiem, wspomnianymi wcześniej dyżurami pracowników poradni w przedszkolach i szkołach, podczas których nauczyciele i rodzice mogą skorzystać z konsultacji specjalisty, prowadzeniem zajęć grupowych z dziećmi na terenie placówki (rodzaj zajęć zależy od specjalizacji opiekuna oraz potrzeb sygnalizowanych przez tę placówkę) oraz prowadzeniem prelekcji i zajęć warsztatowych dla nauczycieli i rodziców. Opiekę nad placówkami sprawują również logopedzi, a z tym związane jest prowadzenie badań przesiewowych wśród dzieci w wieku przedszkolnym, prowadzenie terapii dzieci z określonych placówek oraz prowadzenie prelekcji i zajęć warsztatowych dla nauczycieli i rodziców.

Godna podkreślenia jest, moim zdaniem, także funkcja edukacyjna, mimo że formy jej realizacji w zasadzie pokrywają się z wymienionymi przy funkcji profilaktycznej, czyli prelekcjami, zajęciami warsztatowymi

wymi dla rodziców i nauczycieli oraz zajęciami psychoedukacyjnymi. Jednak funkcja edukacyjna może być realizowana także w zakresie terapii pedagogicznej i logopedycznej. Mam tu na myśli edukację rodzica przez uczestnictwo w zajęciach terapii dziecka. W tym kierunku skłaniają się również moje zainteresowania badawcze. Terapia logopedyczna, którą prowadzę w poradni dotyczy dzieci, ale podczas zajęć bardzo pożądana jest obecność rodzica, na którym przecież głównie spoczywają oddziaływania terapeutyczne. Prawidłowa współpraca rodzica i logopedy odgrywa kluczową rolę w efektywności prowadzonej terapii. Dlatego nie wyobrażam sobie innej formy prowadzenia zajęć, jak trzyosobowy zespół: dziecko, jego rodzic i logopeda. Dzięki obecności podczas zajęć prowadzonych z dzieckiem matka lub ojciec poznaje sposoby wywoływania głosek, dowiaduje się o uwarunkowaniach anatomicznych prawidłowego rozwoju mowy oraz jego przebiegu, czyli zdobywa niezbędną do prowadzenia w domu ćwiczeń wiedzę z dziedziny logopedii. Wiedza ta okazuje się często przydatna, gdyż – jak wynika z niektórych wypowiedzi – matki moich pacjentów rozpoznają nieprawidłowości w mówieniu dzieci swoich znajomych lub rodziny, sugerując tym samym konsultację logopedyczną. I choć takie postawy nie zdarzają się często, wydaje się to ze wszech miar pozytywne i budujące, ponieważ wskazuje na podniesienie świadomości logopedycznej w lokalnym środowisku poradni. Zdarza się czasem również, że matka, która ze starszym dzieckiem uczestniczyła w terapii, zgłasza się po kilku latach z młodszym dzieckiem, zaniepokojona podobnymi problemami. Okazuje się wtedy, że doskonale pamięta ćwiczenia, jakie kiedyś wykonywała z dzieckiem i obecnie jest to dla niej łatwiejsze.

Często zastanawiam się też i prowadzę rozmowy z rodzicami na temat ich aktywności edukacyjnej w związku z terapią dziecka. Interesuje mnie, czy rodzic jedynie wykonuje z dzieckiem zalecone ćwiczenia, czy też poszukuje dodatkowej wiedzy w poradnikach lub czasopismach. Okazuje się, że bardzo niewielu rodziców, z którymi do tej pory rozmawiałam na ten temat jest zainteresowanych zdobywaniem dodatkowej wiedzy z dziedziny logopedii, uważając, że to, czego dowiadują się ode mnie, zupełnie wystarcza. Dlatego też przeprowadzę badania na ten temat wśród rodziców dzieci-pacjentów wszystkich łódzkich poradni rejonowych, a także, dla porównania, poradni w miastach satelitarnych, takich jak Konstantynów, Zgierz i Pabianice. W literaturze z zakresu andragogiki wiele miejsca poświęca się projektom edukacyjnym, aktywności edukacyjnej dorosłych, ale nie znalazłam spojrzenia na tę aktywność przez pryzmat terapii logopedycznej, jakiej poddawane jest dziecko w poradni psychologiczno-pedagogicznej. A jest to zagadnienie bardzo interesujące i mam nadzieję, że badania, które przeprowadzę choć w części wypełnią tę lukę.

Funkcje poradni psychologiczno-pedagogicznej można przedstawić również w formie graficznej:

Źródło: opracowanie własne

Niektóre funkcje są ściśle związane z określonymi formami działań, tak jak to się dzieje w wypadku funkcji diagnostycznej czy doradczej, a inne wykorzystują te same formy, choć niekoniecznie w tym samym zakresie. Dotyczy to funkcji profilaktycznej, opiekuńczej i edukacyjnej, w ramach których realizowane są prelekcje i zajęcia warsztatowe. I tak np. prelekcje dotyczące rozwoju mowy dziecka, dojrzałości szkolnej czy agresji można przyporządkować wszystkim trzem funkcjom, ponieważ przekazywana jest konkretna wiedza (funkcja edukacyjna), dzięki której można podjąć wczesną interwencję (funkcja profilaktyczna), a przekazują tę wiedzę przeważnie opiekunowie placówki (funkcja opiekuńcza). Z drugiej zaś strony, jeśli prelekcja podejmuje tematykę dysleksji i prowadzona jest dla nauczycieli gimnazjum, to będzie ona związana tylko z funkcją edukacyjną, bo niekoniecznie musi ją prowadzić opiekun szkoły, nie można również mówić o profilaktyce dysleksji na poziomie wieku gimnazjalnego.

Przesiewowe badania logopedyczne są natomiast ściśle związane z dwiema funkcjami: profilaktyczną i opiekuńczą, ponieważ służą one wczesnemu wykrywaniu wad mowy i są przeprowadzane przez logopedów-opiekunów poszczególnych przedszkoli lub szkół podstawowych, pod warunkiem istnienia klasy 0. Prowadzenie badań przesiewowych, tak potrzebne z jednej strony, z drugiej niesie za sobą trudniejszy dostęp do logopedy i terapii logopedycznej, ponieważ więcej osób zmobilizowanych w przedszkolach pragnie skorzystać ze specjalistycznej pomocy, a co za tym idzie – wydłuża się czas oczekiwania na wizytę w poradni. Jest to dylemat wielu logopedów, a jego rozwiązanie jest ściśle związane z finansami.

W podsumowaniu swojej wypowiedzi pragnę podkreślić, że poradnia psychologiczno-pedagogiczna jest placówką pomocową, której nie da się zastąpić zatrudnieniem psychologa w szkole czy przedszkolu, a informacje o takich zamiarach coraz częściej docierają do pracowników poradni. Ich realizacja byłaby również przejawem niekonsekwencji ze strony władz, ponieważ Minister Edukacji Narodowej we wstępie do cytowanej tu publikacji podkreśla, że „[...] pomoc powinna docierać do każdego dziecka, rodzica i nauczyciela możliwie jak najszybciej. Organy prowadzące przedszkola, szkoły i placówki oraz poradnie psychologiczno-pedagogiczne powinny zadbać o to, aby tę pomoc maksymalnie przybliżyć do tych, którzy jej oczekują”⁸. Przybliżenie pomocy nie może być jednak utożsamiane z likwidacją poradni i zatrudnieniem specjalistów tylko w szkołach i przedszkolach, bo rodzice lub dzieci chcące skorzystać z pomocy często pragną zachować anonimowość, a może być ona zapewniona pod warunkiem umiejscowienia tej pomocy poza szkołą. Nie kwestionuję tutaj potrzeby zatrudniania psychologów w szkołach

⁸ *Ministerstwo Edukacji...*

i przedszkolach, ponieważ niewątpliwie rozwiązałyby to problem odległych terminów wizyt u specjalisty w poradni, który mógłby się wtedy zająć pomocą indywidualną i diagnozą zamiast odbywania dyżurów w placówkach i prowadzenia zajęć z klasami.